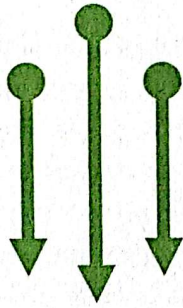

मेल्लेख गाँउपालिका
गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय
मेल्लेख, अछाम

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक
समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण रणनीति
२०७९

२०७९ जेष्ठ

१ पृष्ठभूमि

संविधान प्रदत्त प्रावधानहरूको आधारमा अधिकारहरूको व्यवस्थापन तथा राज्य व्यवस्थापन र सञ्चालन हुने भएको हुँदा संविधानमा महिला तथा समावेशीकरणका सवालहरू कसरी राखिएको छ, भन्ने विषय निकै महत्वपूर्ण हुन्छ । नेपालको संविधानको प्रस्तावनामै लैङ्गिक विभेद अन्त्य गरि समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसै गरि धारा ३८ ले मौलिक हक अन्तर्गत महिलाको हक समावेश गरेको छ । महिला हक अन्तर्गत प्रत्येक महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव विना समान वंशीय हक हुने, प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक हुने, महिला विरुद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गरिने छैन । त्यस्तो कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछ र पीडितलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुने, राज्यका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक हुने, महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुने तथा सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुने व्यवस्था गरेको छ ।

यसै गरी धारा ४२ अन्तर्गत सामाजिक रूपले पछाडि परेका महिला लगायतलाई समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको संरचना तथा सार्वजनिक सेवामा सहभागिताको हक हुने उल्लेख गरि सामाजिक न्यायको हक प्रत्याभूत गरेको छ । धारा ४३ ले आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिला लगायतलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित गरेको छ । यसका साथै महिला विरुद्ध हुने हिंसाजन्य कार्यहरूलाई कानून बमोजिम दण्डनीय हुने व्यवस्था गरेको छ । राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिंग, आर्थिक अवस्था, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन भन्ने व्यवस्था गरेको छ । तर सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न खस-आर्य लगायत नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासका लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन भन्ने व्यवस्था समेत गरेको छ । त्यस्तै समान कामका लागि लैङ्गिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा कुनै भेदभाव नगरिने एवं पैतृक सम्पत्तिमा लैङ्गिक भेदभाव विना सबै सन्तानको समान हक हुने व्यवस्था गरेको छ ।

राष्ट्रिय योजना आयोगले पन्ध्रौँ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१) को आधार-पत्र तर्जुमा गर्दा संविधानमा व्यवस्था गरेका मौलिक हक, दिगो विकास लक्ष्य र अन्तराष्ट्रिय सन्धि, महासन्धि र अन्य दस्तावेजका साथै नेपाल सरकारले विभिन्न समयमा ब्यक्त प्रतिबद्धताहरूलाई केन्द्रमा राखेको छ । यसका साथै नेपाल सरकारले तदनुसार लैङ्गिक उत्तरदायी शासन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्दै महिलाको सम्मानित जीवनयापनको वातावरण सुनिश्चित गर्ने, महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, भेदभाव र शोषणको अन्त्य गर्ने, आर्थिक सम्बृद्धि तथा दिगो विकासका लागि महिलाको समान अग्रसरता तथा नेतृत्वदायी भूमिका स्थापित गर्दै श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा महिलाहरूको समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने आदि उद्देश्यहरू पन्ध्रौँ योजनाको उद्देश्यको रूपमा राखेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा उल्लेख गरिए बमोजिम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत विभिन्न बुँदाहरूहरूले जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका

व्यक्ति र अशक्तहरू सहित सुकुम्बासी व्यवस्थापन गर्न लक्षित समुह सम्बन्धी स्थानीय योजना, कार्यक्रम, स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन, सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी स्थानीय तथ्याङ्क र सूचना व्यवस्थापन र गरिब घर परिवार पहिचान सम्बन्धी स्थानीय सर्वेक्षण, सूचना व्यवस्थापन र नियमन गर्ने कुराहरू उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै सोही ऐनको दफा १२ मा उल्लेख गरिए बमोजिम वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहको योजना तर्जुमा गर्दा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रणाली अनुसार बस्ती वा टोलस्तरबाट योजना तर्जुमा प्रकृया अवलम्बन गरि महिला तथा पिछडिएको वर्गको सहभागितामा जोड, योजना बनाउदा महिला, दलित, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने योजना छनौटमा जोड दिदै लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्थालाई जोड दिएको छ । त्यस्तै वडाभित्रका विकास कार्यहरू कार्यान्वयन गर्दा उक्त वडा भित्र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका वा पारिएका महिला, बाल-बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखि सामाजिक र आर्थिक उत्थान सम्बन्धी काम गर्ने कुरालाई समेत स्पष्ट रूपमा औल्याइएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले मेल्लेख गाउँपालिकामा गाउँ भित्र बालविवाह, बह-विवाह, लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, छुवाछुत, छाउपडी, बालश्रम, मानव बेचबिखन जस्ता सामाजिक कुरीति र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने गराउने दायित्व समेत सुम्पेको छ ।

२ मेल्लेख गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

मेल्लेख गाउँपालिका सुदूरपश्चिम प्रदेश अछाम जिल्ला रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा रामारोशन गाउँपालिका, पश्चिममा साँफेबगर नगरपालिका, बाजुरा जिल्ला र दक्षिणमा वान्नीगढी साँफेबगर नगरपालिका रहेको छ । यस मेल्लेख गाउँपालिका नेपाल सरकारको मिति २०७१।०१।२५ को निर्णयबाट घोषणा भई विधिवतरूपमा स्थापना भएको हो । यस गाउँपालिकामा ८ वटा वडाहरू रहेका छन् । मेल्लेख गाउँपालिका क्षेत्रफल १३४.७८ वर्ग किमी रहको छ भने यस गाउँपालिकामा जम्मा घरघुरी संख्या ४३६० र कुल जनसंख्या २४६७० रहेको छ । मेल्लेख गाउँपालिका समुद्री सतहबाट १६१८ मी. उचाईमा अवस्थित प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक उत्कृष्टता बोकेको क्षेत्र हो । भौगोलिक अवस्थितिको हिसावले २९°१५'१९.५" उत्तरी अक्षांश र ८१°१७'११.११" पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ ।

३ लैससास रणनीति निर्माणको उद्देश्य, विधि तथा प्रक्रिया

समावेशी विकासका लागि महिला, बालबालिका, दलित, जनजाति, जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक लगायत सिमान्तकृत, विभेद र वञ्चितताकरणमा परेका वा पारिएका वर्गलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउनु यस रणनीतिको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

- जातजाति, लिङ्ग, वर्ग, अपाङ्गता तथा उमेरका आधारमा विभेद रहेका महिला, बालबालिका, दलित, जनजाति, जेष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक तथा सिमान्तकृत र विपन्न वर्गलाई सशक्तिकरणका माध्यमबाट स्रोतसाधनमा समानुपातिक पहुँच बनाउनु,
- लैससास, सम्बन्धी मुद्दाहरूलाई क्रसकटिगको रूपमा विकास प्रकृत्यामा समावेश गर्नु,
- लैससास रणनीतिका माध्यमबाट गाउँपालिकाको योजना, कार्यक्रम, सेवा प्रवाह र संस्थागत संरचनालाई लैससास संवेदनशील तथा उत्तरदायी बनाउनु ।

४. लैससास रणनीति निर्माणको विधि तथा प्रक्रिया

मेल्लेख गाउँपालिकाका सरोकारवालाहरू जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, र अन्य सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गहन छलफलका साथ लैससास सम्बन्धी आवश्यकता, समस्या,

अवसर र चुनौतिको पहिचान गरि यो रणनीति तयार गरि कार्यपालिकाबाट पारित गरिएको हो । रणनीति निर्माणमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता रहेको ले यो रणनीति प्रति सबै सरोकारवालाको अपनत्व विकास भई प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहजता आउने छ । रणनीति तयार गर्ने क्रममा लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय कानून तथा नीति र अन्तराष्ट्रिय कानूनहरूको स्थानीयकरण हुने गरी सम्बन्धीत नीति तथा कानूनहरूलाई आधार मानिएको छ ।

५ संक्षिप्त नाम र परिभाषा..

यस रणनीतिको नाम “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९” रहने छ र यो मेल्लेख गाँउपालिकाले स्वीकृति गरेको मिति देखि लागू हुनेछ । .

परिभाषा:

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस रणनीतिमा :

क) “रणनीति” भन्नाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण रणनीति २०७९ सम्भन्नु पर्दछ ।

ख) “स्थानीय तह” भन्नाले गाँउपालिका, नगरपालिका र जिल्ला समन्वय समिति सम्भन्नु पर्दछ ।

ग) “गाँउपालिका” भन्नाले मेल्लेख गाँउपालिका सम्भन्नु पर्दछ ।

घ) “कार्यक्रम” भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएका आयोजनाहरूको संयोजित रुप सम्भन्नु पर्छ ।

ङ) “योजना” भन्नाले समग्र विकास निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि तयार गरिएको स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, वार्षिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास योजना, नगर सडक गुरुयोजना र विषयगत गुरुयोजना, रणनीति योजना आदि सम्भन्नु पर्छ ।

च) “सामाजिक वञ्चितकरण” भन्नाले औपचारिक नियम, ऐन, कानून आदि तथा परम्परा देखि चलिआएको अनौपचारिक मूल्य मान्यता बमोजिम लिङ्ग, जातजाति, धर्म आदि विभेदका कारणले सुविधाबाट वञ्चित भएको अवस्थालाई सम्भन्नु पर्छ ।

छ) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट वञ्चित भई गरिवी तथा सामाजिक रुपमा वञ्चितकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्य सम्पादनका प्रकृयाहरूमा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपयोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्भन्नु पर्छ ।

ज) “सामाजिक समावेशी सम्पर्क व्यक्ति” भन्नाले कुनै कार्यालय वा निकायमा समावेशी विषय हेर्ने गरी सम्पर्क व्यक्तिको रुपमा तोकिएको कर्मचारीलाई सम्भन्नु पर्छ ।

झ) “सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदाय, अपांगता भएका व्यक्ति, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागिमुलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने बजेट तथा कार्यक्रमलाई जनाउँछ । सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुनेगरी तर्जुमा गरिएको बजेट समेत सम्भन्नु पर्छ ।

ञ) “विकास साभेदार” भन्नाले नेपाल सरकार सँग भएको सम्झौता बमोजिम नगद, जिन्सी एवम् प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय एवम् बहुपक्षीय दातृ निकाय, सयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था सम्भन्नु पर्छ ।

- ट) “टोल विकास संस्था” भन्नाले स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १२ (२) क बमोजिम सामाजिक परिचालनको अवधारणा बमोजिम गठन हुने समूह सम्भन्नु पर्छ ।
- ठ) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रिया बमोजिम गठन गरेको समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- ड) “सामुदायिक संस्था” भन्नाले जनचेतना सम्बन्धी तालिम, अभिमुखीकरण, सीप विकास, वचन, कर्जा परिचालन, समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा स्थानीय तहमा सूचीकृत भएका समुदायहरूमा आधारित संस्था सम्भन्नु पर्छ ।
- ढ) “गैर-सरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलीत कानून बमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तह सँग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर-नाफामूलक संस्था सम्भन्नु पर्छ ।
- ण) “स्थानीयकरण” भन्नाले कुनै पनि विषय वा कार्यक्रमलाई कुनै स्थानीय ठाँउ विशेषको परिस्थिती वा अवस्था अनुसार ढाली त्यसको प्रभावकारी एवं अधिकतम उपयोग गर्ने प्रक्रिया सम्भन्नु पर्छ ।
- त) “वञ्चित समूह” भन्नाले परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक, लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक, बाल-बालिका एवम् दुर्गम क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनता सम्भन्नु पर्छ ।
- थ) “अल्पसंख्यक” भन्नाले संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ ।
- द) “सीमान्तीकृत” भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले अति-सीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।
- ध) “लैङ्गिक प्रभाव विश्लेषण” भन्नाले नीति तथा अभ्यासहरूको परीक्षण गरेर कुनै पनि योजना कार्यक्रम तथा आयोजनाबाट महिला एवम् पुरुष कतिको लाभान्वित भएका छन् भन्ने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्भन्नु पर्छ ।
- न) “लैङ्गिक समता” भन्नाले अवसर र न्यायबाट वञ्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्भन्नु पर्छ ।
- प) “लैङ्गिक समानता” भन्नाले महिला र पुरुषबीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्भन्नु पर्छ ।
- फ) “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरू बीचको असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनःसन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नु पर्ने विषयलाई सम्भन्नु पर्छ ।
- ब) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी बजेट” भन्नाले स्थानीय निकायको योजना तर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला, पुरुष, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बाल-बालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागितामूलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रति उत्तरदायी बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई जनाउँछ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक, योजनाबद्ध,

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुने गरि गरिने बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ।
भ) “लैङ्गिक उत्तरदायी तथा सामाजिक समावेशी परीक्षण” भन्नाले समाजमा रहेका विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायका महिला र पुरुषबीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको विश्लेषणबाट लैङ्गिक समानता तथा समावेशी विकास गर्न तय गरिएको बजेट र कार्यक्रम माफत तोकिएको उद्देश्य हासिल भए नभएको लेखाजोखा र परीक्षण गरी सुधारका उपाय पहिल्याउने औजारलाई सम्झनुपर्छ।

म) “लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण” भन्नाले कुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, नीति नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथा तह र तप्कामा महिला, दलित तथा वञ्चितमा परेका वर्गहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ।

य) “लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट” भन्नाले लैङ्गिक समानताका लागि बजेटको सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र उपलब्धिको समतामूलक वितरणका साथै उपभोगको लागि लैङ्गिक विश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमा उद्देश्यमूलक कार्यक्रमहरू तर्जुमा र प्राथमिकीकरण गर्दै कार्यक्रम छनौट गरी लगानी गर्ने पद्धतिलाई जनाउँदछ।

र) “सामाजिक वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरू” भन्नाले महिला, बाल-बालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, ज्येष्ठ नागरिक, द्वन्द्व पिडीत, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू तथा भौगोलिक रूपले दुर्गम क्षेत्रमा बसेका जनतालाई बुझाउँदछ।

ल) “सशक्तिकरण” भन्नाले विकासका अवसरहरूबाट वञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका, अशक्त वा कमजोर वर्गलाई सवल बनाउने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ।

व) “खण्डीकृत तथ्याङ्क” भन्नाले महिला तथा पुरुष जातीय अल्पसंख्यक समुह, अपाङ्गता भएका एव एच.आई.भि. संक्रमित व्यक्ति तथा अन्य वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूको तहगत तथ्याङ्कलाई सम्झनु पर्दछ।

श) “सार्वजनिक परीक्षण” भन्नाले वित्तीय सूचना सहितको कार्यक्रम प्रकाशित गरेर सेवाग्राही तथा सरोकारवालाहरू प्रति सेवा प्रदायकको जवाफदेहिता र पारदर्शिता कायम गर्दै सुशासन अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले अपनाइने विधिलाई सम्झनु पर्दछ।

ष) “सामाजिक परीक्षण” भन्नाले सस्थाद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमको सामाजिक, आर्थिक तथा वातावरणीय लाभ एव मापदण्डहरूको लेखाजोखा सहित सामाजिक रूपमा प्रदर्शन गर्ने प्रकृतिलाई सम्झनु पर्दछ।

स) “गरिबी नक्शाङ्कन” गरिबी नक्शाङ्कन भन्नाले एउटा निश्चित भू-भागमा बसोबास गर्ने घरपरिवारको गरिबी र असमानताको स्थान केन्द्रित वितरणबारे थाहा पाउन प्रयोग गर्ने विधिलाई सम्झनु पर्दछ।

ह) “लक्षित वर्ग/समूह” भन्नाले आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका महिला एवं बालबालिका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पिछडिएका वर्गहरू (सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरू, ज्येष्ठ नागरिक, यौनिक अल्पसंख्यक, आदिवासी जनजाति, दलित, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक तथा सीमान्तकृत समुह आदिको) एवं नेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग एवं समुदाय सम्झनु पर्दछ।

लैससासको बिद्यमान अवस्था तथा सन्दर्भ बिश्लेषण, लक्षित समूह, लैससास सम्बन्धी सवाल एवं सरोकारवाला बिश्लेषण

६. मेल्लेख गाँउपालिकाको राजनैतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था बिश्लेषण :

मेल्लेखगाँउपालिकाको बिद्यमान राजनैतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था बिश्लेषण गरिएको छ । क्षेत्रगत बिश्लेषणले गाँउपालिकाले आगामी दिनमा लैससासको क्षेत्रमा के कस्तो आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक योजना तथा नीति कार्यक्रमहरु तर्जुमा, कार्यान्वयन गर्ने भन्ने बिषयहरु पहिचान गरी ती समस्याहरुको निराकरण गर्न सहयोग गर्नेछ ।

६.१. राजनैतिक अवस्था

यस गाँउपालिकाका अधिकांश नागरिकहरु राजनैतिक रुपमा सचेत भएपनि स्थानीय सरकार र राज्यका हरेक निकायको नेतृत्व तहमा महिला, दलित लगायत पछाडी परेको समुदायको सहभागिता अपेक्षाकृत वृद्धि हुन सकेको पाइदैन । महिला लगायत लक्षित समूहलाई राजनीतिमा सहभागिता वृद्धिका लागि परिवार तथा समाजबाट सहज वातावरण सृजना गर्न आवश्यक देखिन्छ । महिला, दलित लगायत वञ्चित समुदायलाई राजनैतिक चेतनास्तर बढाउन स्थानीय राजनैतिक दल लगायत गाँउपालिकाबाट जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरु संचालन हुन जरुरी छ । यस गाँउपालिकामा समावेशीकरणको अवस्था जिल्लाको अन्य पालिकाको भन्दा तुलनात्मकरुपमा राम्रो रहेता पनि पूर्णरुपमा मुलप्रवाहीकरणमा समाहित भइ सकेको मान्न सकिने अवस्था छैन । समग्रमा महिला, दलित जनजाती संख्या बिश्लेषण गर्दा राजनैतिक भूमिकामा सकारात्मक प्रतितिनिधित्व भएपनि निर्णायक भूमिकामा गाँउपालिकाको उपप्रमुख महिला १ जना र वडाध्यक्ष १ जना दलित (वि.सं. २०७४ देखि २०७९ कार्यकाल) रहेको पाइन्छ । गाँउपालिका प्रमुख लगायत वडा अध्यक्षमा महिला सहभागिता सुन्य रहेको छ । राज्यका हरेक निकायमा ३३ प्रतिशत महिला र समावेशी सहभागिताको कानुनी प्रावधानले समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गरेपनि अर्थपूर्ण सहभागिताका लागि राजनैतिक दल लगायत स्थानीय सरकारबाट विशेषगरी लक्षित वर्ग समुदायको क्षमता विकास र आर्थिक शसक्तिकरणको क्षेत्रमा योजना तथा कार्यक्रम विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.२. सामाजिक अवस्था बिश्लेषण :

मेल्लेख गाँउपालिकामा बिभिन्न जातजाती, वर्ग, लिंग, धर्म मान्ने समुदायको वसोवास रहेको छ । जातजाती तथा धर्मका आधारमा भाषा, भेषभुषा, रहन सहन र संस्कृति फरक फरक रहेको छ । पुरातनवादी सोच, पितृसत्तात्मक सामाजिक संरचना, मुशिलम जातिको वसोवास समेत रहेको यस गाँउपालिकामा छाउपडी प्रथा, लैंगिक बिभेद, दाइजो प्रथा, धामीभाक्री प्रथा, बाल विवाह, जातिय बिभेद, घरेलु हिंसा, अत्यधिक मदिरा सेवन गरी हुने सामाजिक विकृति र लैंगिक हिंसा जस्ता सामाजिक कुप्रथा र गलत सामाजिक अभ्यासहरु अबैध कायमै रहेको छ । पुरुषलाई महत्व दिने परिवार तथा समाजले महिलाको समान अस्तित्वलाई स्विकार गर्न नसकेका कारण निर्णायक भूमिकामा महिला सहभागिता र अवसरमा तथा सुचनामा पहुँच न्यून छ ।

६.३. आर्थिक अवस्था :

समान कामको समान ज्याला सुनिश्चित हुन नसक्दा अर्थतन्त्रमा महिलाको पहुँच न्यून रहेको पाइन्छ । यहाँका अधिकांश पुरुष र केही महिला समेत रोजगारीका लागि भारत लगायत अन्य मुलुकहरुमा जाने अवस्था विद्यमान छ । स्थानीयस्तरमा रोजगार श्रृजना हुन नसक्नु यहाँको आर्थिक क्षेत्रको लागि चुनौती रहेको छ ।

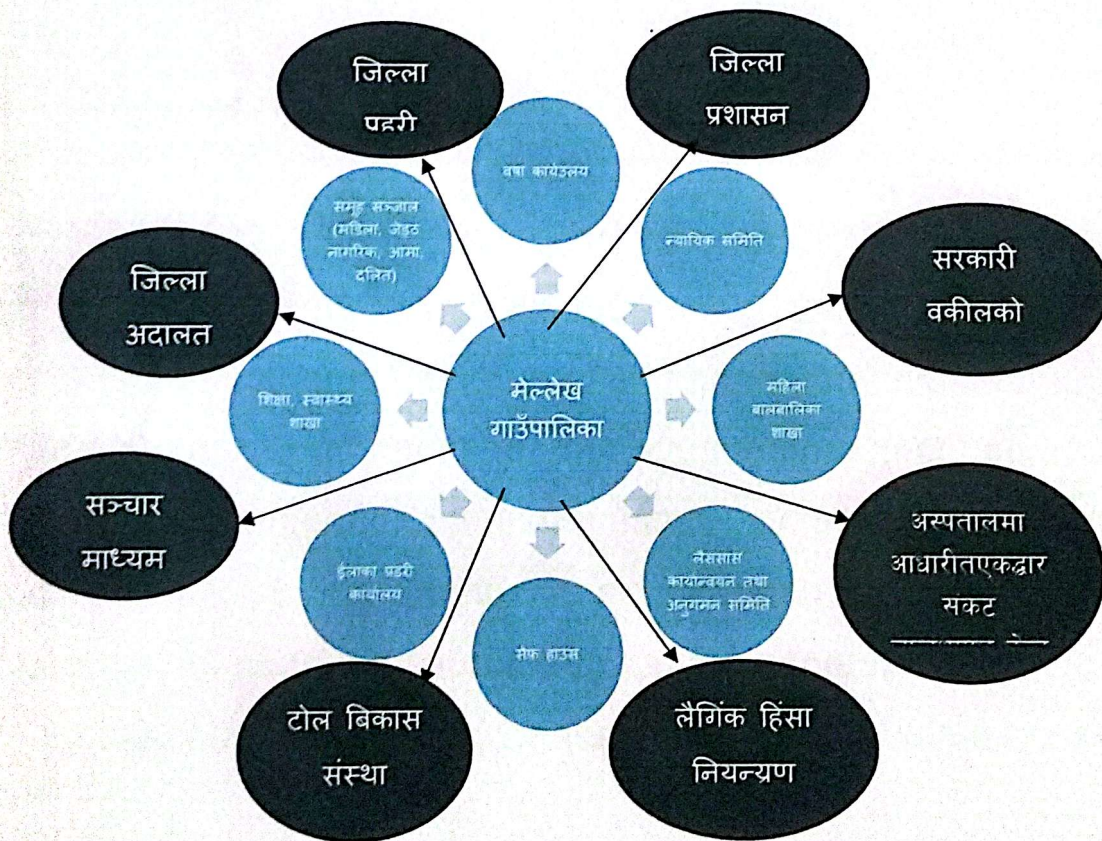
७ लक्षित समुदाय नक्सांकन तथा प्राथमिकिकरण र सवाल पहिचान :

मेल्लेख गाउँपालिकाले महिला, दलित, अति विपन्न सिमान्तकृत वर्गलाई निरन्तर बजेट विनियोजन र कार्यान्वयन गरेको देखिए तापनि सामाजिक समावेशीकरण र मुलप्रवाहीकरणका लागि यस गाउँपालिकाले समुदायतहमा सर्वेक्षण गरी लक्षित समूहको एकिक तथ्यांक पहिचान गरेको र प्राथमिकिकरण गर्न सकेको देखिएन । गाउँपालिकाको विभिन्न तहको छलफलबाट तयार गरिएको आधारहरुलाई विश्लेषण गर्दा सबै वडाहरुमा लक्षित समूह छरिएर रहेको पाइन्छ । लक्षित समूह र तिनका मुख्य सवालहरु निम्न बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

मेल्लेख गाउँपालिकाका लक्षित समूह प्राथमिकिकरण	लक्षित समूहका सवालहरु
१. महिला/एकल महिला	• निर्णायक तहमा अर्थपूर्ण सहभागितामा कमि । • महिलाहरुको योजनाको हरेक प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागितामा कमि । • सूचनामा पहुँचमा कमि । • अधिकार र कानुनबारे जानकारी नहुनु । • गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी सूचनामा पहुँचमा कमि । • घरेलु हिंसा, लैंगिक हिंसा, बलात्कार तथा यौनजन्य दुर्व्यवहार र विभेदबाट पिडित हुनु । • स्तनपान कक्ष सबै सार्वजनिक स्थानमा नहुनु • छाउपडी प्रथा लगायतका कुरीतिहरु कायमै रहनु । • आर्थिक स्रोतमा पहुँच तथा नियन्त्रण कमि । • शिक्षामा समान पहुँच नहुनु । • गर्भवती महिला तथा सुत्केरी महिलाहरुमा पोषणको कमि । • चेतनाको कमि ।
२. बालबालिका	• परिवार, समाजमा बालबालिका प्रति संवेदनशील व्यवहारको कमि • बालमैत्री संरचनाको कमि • बालश्रम, बाल यौन दुर्व्यवहार तथा शोषण • बालविवाह कायमै रहनु । • बालमैत्री संरचना /व्यवहार /खेल मैदान /बालउद्यान नहुनु । • स्तनपान कक्ष सबै सार्वजनिक स्थानमा नहुनु । • बेसाहारा तथा अविभावक विहिनताका कारण संरक्षणको अभाव ।
३. अपांगता भएका व्यक्ति	• समान अवसरबाट बञ्चित । • अपहेलना, अपमानजनक व्यवहार तथा यौनजन्य दुरव्यवहारको शिकार हुनु । • अपंगमैत्री संरचनाको कमि । • समान शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित ।

	• रोजगारीमा पहुँच कमी ॥
४. ज्येष्ठ नागरिक	• समाज र परिवारमा अपहेलित हुनुपर्ने । • उचीत पालनपोषण तथा संरक्षणको व्यवस्था नहुनु । • अपमानजनक व्यवहार • एकलोपनका कारण मानसिकरूपमा पिडित ।
५. लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक :	• खुलेर समाजमा आउन नचाहनु । • समान अवसरबाट वञ्चित हुनु । • समाजबाट अपमानजनक व्यवहार तथा विभेदपूर्ण दृष्टिकोण राख्नु ।
६. अति विपन्न समुदाय	• बेरोजगारी • सिमित र पाखो जग्गाजमिनबाट जिवन निर्वाह गर्न बाध्य • मुख्य पेशा ज्यालामजदुरी • गरिबीका कारण उच्च शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारबाट वञ्चित • सुचनामा पहुँच नपुग्दा नगरपालिका तथा वडाबाट संचालीत योजना लगायत सेवा सुविधामा पहुँच कमी ।

७.१. लैससास क्षेत्रमा क्रियाशिल सरोकारवाला विश्लेषण :

८ मेल्लेख गाँउपालिकाको SWOT Analysis

समावेशी लोकतन्त्रलाई संस्थागत गर्न, सामाजिक न्याय कायम गर्न र गाँउपालिका अन्तर्गतका समिति र संरचना निर्माणमा लक्षित वर्गको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्न लैगिंक समानता र सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण गर्न आवश्यक छ। यद्यपि यस गाँउपालिकाको सन्दर्भमा लैगिंक समानता र सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरणको सवल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौती देहाय अनुसार रहेका छन ।

८.१ गाँउपालिकाको सवल पक्ष

- बजेट र स्थानीय सरकार
- आय आर्जनको सम्भावना
- दक्ष जनशक्ति
- प्राकृतिक श्रोत
- निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु
- नीति नियम बनेको

८.२ कमजोर पक्ष/सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु

- लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण सम्बन्धी बुझाइमा एकरूपता नहुनु
- गाँउपालिकाको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लैससासको सवाल मुलप्रवाहीकरण नहुनु ।
- नियमितरूपमा लैगिंक उत्तरदायी बजेट परीक्षण नहुनु ।
- लैससासको लागि आवश्यक खण्डीकृत तथ्यांक संकलन र अभिलेखीकरणको अभाव रहनु ।
- लक्षित वर्गको अवसर र लाभ वितरणमा न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित हुन नसक्नु ।
- गाँउपालिकाबाट गठन हुने समिति र संरचनाहरुमा लैससासको भावना समेट्न नसक्नु ।
- विभिन्न लक्षित वर्ग, क्षेत्र र समुदायविच आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा उच्च अन्तर रहनु ।
- विभिन्न लिंग, वर्ग क्षेत्र, समुदाय र जातजातिविच हुने व्यवहारगत विभेद हट्न नसक्नु ।
- गाँउपालिकाको अनुगमन तथा मुल्यांमन र प्रतिवेदन प्रणालीले लैससास अवधारणालाई अवलम्बन गर्न नसक्नु ।

८.३ अवसरहरु

- समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन गर्ने संविधान र संविधानमा भएका व्यवस्थाहरु ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र अन्य कानूनहरु प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयनमा रहनु ।
- नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा जनएका प्रतिबद्धता
- स्थानीय सरकारले नै नीति, कानून निर्माण, नीति निर्माण गर्ने अधिकारले गाउँपालिकालाई लैससास मैत्री नगर बनाउने अवसर प्रदान गरेको ।
- संघीय तथा प्रदेश सरकारको लैससास मैत्री बजेट तथा कार्यक्रम अनुरूप गाउँपालिकालाई नीति तथा कानून बनाउने अवसर प्रदान गरेको

८.४ चुनौतीहरु

- गाउँपालिका अर्न्तगत समिति तथा संरचनालाई लैससासमैत्री कायम गर्न नसक्नु ।
- समाजमा विद्यमान रहेका हानिकारक सामाजिक मुल्यमान्यताहरु कायम हुनु ।
- लक्षित वर्गको आयस्तरमा ज्यादै ठुलो असमानता ।
- लाभ बाँडफाँडमा वास्तविक लक्षित वर्गको पहिचान र पहुँचमा सुनिश्चितता नहुनु ।
- विद्यमान कानूनी व्यवस्थाका बारेमा लक्षित वर्गलाई सुसुचित गराउन नसक्नु ।

९. लैङ्गिकसमानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुलप्रवाहीकरण रणनीतिको औचित्य

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताबारे नेपालको संविधानमा भएका व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, विगतमा निर्माण भएका नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबारे राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र नेपालले विगतमा भोगेका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई मध्यनजर गर्दै तिनीहरुको समाधान गर्न स्थानीयस्तरमा मेल्लेखगाउँपालिकाले यो रणनीतिको आवश्यकता महसुस गरेको छ । यसका साथै निम्न परिस्थितिले गर्दा पनि यो रणनीतिको आवश्यकता भएको हो :

३.२.१ संविधान प्रदत्त हकहरुको कार्यान्वयन गर्न तथा समानुपातिक समावेशीका आधारमा राज्य संरचनाका सबै अङ्गहरुमा महिला, दलित, असहाय तथा दलित महिला, आदिवासी जनजाति, मजदुर, किसान, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, सिमान्तकृत वर्ग, पिछडिएका वर्ग र क्षेत्र सबैलाई सहभागी गराउने संवैधानिक व्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा सामाजिक विविधता बीचको असमानता, सामाजिक वञ्चितिकरणका कारण सामाजिक समुहको विकास सूचकहरुमा भएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको पहुँचको अन्तरलाई गाउँपालिकाका क्षेत्रमा न्यून गर्नुपर्ने भएकोले,

३.२.२ माथि उल्लेखित समस्या र चुनौतिलाई सम्बोधन गर्ने गरी संघीय सरकारबाट जारी भएका लैससास सम्बन्धि विभिन्न नीति, कार्यविधि, निर्देशिका आदिलाई स्थापित संरचनाहरू माफत कार्यान्वयन गरि अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रिया र मेल्लेखगाँउपालिकाको कार्य सम्पादनमा लैससास सम्बोधन गर्ने गरि लैससास अवधारणासँग नीतिगत र कार्यगत परिपूरक र सामन्जस्यता ल्याउन आवश्यक भएकोले,

३.२.३ विभिन्न समूहका महिलाहरूबीचको असमानतामा वृद्धि भैरहेको र पहिचानका समस्याले गर्दा लक्षित महिला, सीमान्तकृत तथा विपन्न महिलाहरूले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न नसकेकाले,

३.२.४ महिला, दलित, र बाल-बालिकामाथि हुने सबै प्रकारका हिंसा, बालविवाह, छाउपडी, छुवाछुत, बेचबिखन, घरायसी कामकाज, गरिबी सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्यांकको अभाव रहेको र लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरणको लागि नियमित र चुस्त अनुगमन पद्धतिको पनि अभाव भएकोले,

३.२.५ यस क्षेत्रका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, सीमान्तकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय आदिलाई शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा पहुँच, रोजगारी सिर्जना गर्ने क्षेत्रमा ज्यादै कम लगानी गर्ने प्रवृत्ति भएकाले,

३.२.६ मेल्लेखगाँउपालिकाबाट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने सबै नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गरी विषेश गरि महिला, दलित,द्वन्द पिडीत, तथा पिछ्छडिएका वर्गको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सांस्कृतिक अवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने भएकाले,

३.२.७ मेल्लेखगाँउपालिकाको विद्यमान सामाजिक असमानता र बञ्चितिकरणका कारण सामाजिक विकासका सूचकहरूमा भएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक एवं प्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको असमान पहुँचको अवस्थाको सही रूपमा पहिचान गरि सो अनुरूप कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन पुनरावलोकन गर्न,

३.२.८ मेल्लेखगाँउपालिकाभित्र कार्यरत सरकारी कर्मचारी, विभिन्न संजालहरू, उपभोक्ता समिति, निजी क्षेत्र, सामुदायिक संघसंस्था, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाद्वारा सञ्चालित कार्यक्रम र बजेटलाई समेत लैससास उत्तरदायी बनाउन र स्थानीय सरकारको योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा मूलप्रवाहीकरण गर्न ।

३.२.९ महिला माथि हुने सबै किसिमका हिंसा तथा भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि, वेइजिङ्ग घोषणा र सन् २०३० सम्मको लागि तय गरिएको दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरि मेल्लेखगाँउपालिका तथा यस अन्तर्गतका संरचना, कार्यक्रम, योजना, बजेट तथा आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससासलाई योजनाबद्ध रूपमा मूलप्रवाहीकरण तथा स्थानीयकरण यथाशीघ्र गर्दै लैजान र एकरूपता कायम गर्नु पर्ने भएकोले ।

माथि उल्लेखित औचित्यताहरूलाई पुरा गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११, उपदफा २, बुँदा ४ को उपबुँदा २ द्वारा प्रदत्त अधिकारको प्रयोग गरी मेल्लेखगाँउपालिकाले यो “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण रणनीति, २०७९ तयार गरेको हो ।

१०. लैससास रणनीतिको दिर्घकालिन सोंच, लक्ष, उद्देश्य र औचित्यता

१०.१ दीर्घकालिन सोच

“जातीय, क्षेत्रीय र लैंगिक भेदभावमुक्त समतामूलक, समृद्ध र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण”

१०.२ . लक्ष्य

लैंगिक तथा सामाजिक समतामूलक विकासको माध्यमबाट लैङ्गिक तथा सामाजिक सम्बन्धमा सुधार ल्याई गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।

१०.३ उद्देश्यहरू

यस रणनीतिको मुख्य उद्देश्य लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण अवधारणा अनुसार यसको प्रयोगलाई सरलीकृत रूपमा स्थानीयकरण गरि मेल्लेखगाउँपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकास योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास उत्तरदायी र दिगो बनाउन आर्थिक श्रोतको सुनिश्चता, उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपयोगी बनाउने रहेको छ । यसका उद्देश्यहरू निम्न प्रकारका छन् :

- लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत स्थानीय सरकारको संस्थागत संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समूहहरूलाई समावेशी गरि, लैङ्गिक समानता र सबै जात, जातिको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक अन्तरहरूको प्रभावलाई सम्बोधन गर्दै लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्दै लैजाने ।
- गाउँपालिका एवं अन्य सेवा प्रदायक सरोकारवालासंस्थाहरू सहित लक्षित वर्ग/समूहको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा बृद्धि गर्ने नीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्ने ।
- लैससासबारे संविधानमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबारे राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने ।
- लैससास सम्बन्धी नीति निर्माण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र र अरु स्थानीय सरकार आदिसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।
- गाउँपालिकावासी विशेषगरि महिला, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता आदिको लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससासको दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने ।

१०.४ लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको औचित्यता

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताबारे नेपालको संविधानमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, विगतमा निर्माण भएका नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासबारे राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र नेपालले विगतमा भोगेका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई मध्यनजर गर्दै तिनीहरूको समाधान मेल्लेखगाउँपालिकाले प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न यो रणनीतिको औचित्यता महसुस गरिएको हो । यसका साथै निम्न परिस्थितिले गर्दा पनि यो रणनीतिको आवश्यकता भएको हो :

१०.४.१ संविधानद्वारा प्रदत्त हकहरूको कार्यान्वयन गर्न तथा समानुपातिक समावेशीका आधारमा राज्य संरचनाका सबै अङ्गहरूमा महिला, दलित, असहाय तथा दलित महिला, आदिवासी जनजाति, मजदुर, किसान, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, सीमान्तकृत वर्ग, पिछडिएका वर्ग र क्षेत्र सबैलाई सहभागी गराउने सबैधानिक व्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा सामाजिक विविधता बीचको असमानता, सामाजिक वञ्चितिकरणका कारण सामाजिक समूहको विकास सूचकहरूमा भएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको पहुँचको अन्तरलाई न्यून गर्नु पर्ने भएकोले,

१०.४.२ माथि उल्लेखित समस्या र चुनौतिलाई सम्बोधन गर्ने गरी संघीय सरकारबाट जारी भएका लैससास सम्बन्धि विभिन्न नीति, कार्यविधि, निर्देशिका आदिलाई स्थापित संरचनाहरू मार्फत कार्यान्वयन

गरि अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रिया र स्थानीय तहको कार्य सम्पादनमा लैससास सम्बोधन गर्ने गरि लैससास अवधारणा संग नीतिगत र कार्यगत परिपूरक र सामन्जस्यता ल्याउन आवश्यक भएकोले,

१०.४.३ विभिन्न समूहका महिलाहरूबीचको असमानतामा वृद्धि भैरहेको र पहिचानका समस्याले गर्दा लक्षित महिला, सीमान्तकृत तथा विपन्न महिलाहरूले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न नसकेकाले,

१०.४.४ महिला, दलित र बाल-बालिका माथि हुने सबै प्रकारका हिंसा, बालविवाह, छाउपडी, छुवाछुत, बेचबिखन, घरायसी कामकाज, गरिवी सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्यांकको अभाव रहेको र लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरणको लागि नियमित र चुस्त अनुगमन पद्धतिको पनि अभाव भएकोले,

१०.४.५ महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पछाडि पारिएको/परेको वर्ग, सीमान्तीकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बाल-बालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गर्भावस्थाका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय आदिलाई शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा पहुँच, रोजगारी सिर्जना गर्ने क्षेत्रमा ज्यादै कम लगानी गर्ने प्रवृत्ति भएकाले,

१०.४.६ मेल्लेख गाउँपालिकाबाट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने सबै नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गरी विषेश गरि महिला, दलित तथा पिछ्छाडिएका वर्गको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र सांस्कृतिक अवस्थामा सुधार गर्नु पर्ने भएकाले,

१०.४.७ मेल्लेख गाउँपालिकाको विद्यमान सामाजिक असमानता र वञ्चितिकरणका कारण सामाजिक विकासका सूचकहरूमा भएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक एवं प्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको असमान पहुँचको अवस्थाको सही रुपमा पहिचान गरि सो अनुरूप कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन पूनरावलोकन गर्न,

१०.४.८ मेल्लेख गाउँपालिका भित्र कार्यरत सरकारी कर्मचारी, विभिन्न संजालहरू, उपभोक्ता समिति, नीजि क्षेत्र, सामुदायिक संघ संस्था, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाद्वारा सञ्चालित कार्यक्रम र बजेटलाई समेत लैससास उत्तरदायी बनाउन र स्थानीय सरकारको योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा मूलप्रवाहीकरण गर्न ।

१०.४.९ महिला माथि हुने सबै किसिमका हिंसा तथा भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि, वेइजिङ्ग घोषणा र सन् २०३० सम्मको लागि तय गरिएको दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयन प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरि मेल्लेखगाउँपालिका तथा यस अन्तर्गतका संरचना, कार्यक्रम, योजना, बजेट तथा आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससासलाई योजनाबद्ध रुपमा मूलप्रवाहीकरण तथा स्थानीयकरण यथाशीघ्र गर्दै लैजान र एकरूपता कायम गर्नु पर्ने भएकोले ।

११. लैससास सम्बन्धी प्रमुख नीति,रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

११.१. लैससास मूलप्रवाहीकरण नीति

११.१.१ मेल्लेख गाउँपालिकाले संचालन गर्ने सम्पूर्ण योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास दृष्टिकोणबाट संस्थागत गरि त्यसमा महिला र सीमान्तकृत समुहको अर्थपूर्ण सहभागितामा कार्यान्वयन गरि मूलप्रवाहीकरण गर्दै लगिने नीति लिनेछ । ।

११.१.२ लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा समावेशी बजेट परीक्षणलाई स्थानीयकरण गरी लक्षित समुदायको आर्थिक तथा वित्तिय श्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ । ।

११.१.३ मेल्लेखगाउँपालिकाका, सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरू, महिला र सीमान्तकृत समुहहरूलाई समावेश गरि उनीहरूको योजनाबद्ध रुपमा व्यक्तिगत र सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गरी गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा वृद्धि गर्ने नीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्ने । ।

११.१.४ लैससास वारे संविधानमा भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि, लैससासवारे राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, सचेतितकरण तथा क्षमता विकास गर्ने नीति लिने ।

११.१.५ लैससास नीति प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आन्तरिक र बाह्य सबै सरोकारवालहरूसँग नियमित र प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

११.१.६ गरीब असहाय महिला, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको वास्तविक तथ्यांक पत्ता लगाई सोको विवरण अद्यावधिक गर्दै तिनीहरूका लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने नीति लिने ।

११.१.७ सबै प्रकारका अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा लैससास उत्तरदायी दृष्टिकोण अपनाईने छ । ।

११.२. लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिहरु

११.२.१ मूलप्रवाहीकरण:

क) मेल्लेखगाँउपालिकामा महिला, दलित, गरीब र बहिष्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि नीतिगत व्यवस्थाहरू, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरू, कार्य वातावरण र संस्कृति, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामूलक कार्य, अनुगमन, मूल्यांकन र अनुसन्धान आदि कार्य मार्फत पछाडि परेका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको सवाल र समस्या पहिचान गरि, उनीहरूलाई समान अवसर दिई सवाल र समस्याको सम्बोधन गरि उनीहरूको समग्र गाँउपालिकाको विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

ख) लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत गाँउपालिकाको संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला र सीमान्तकृत समुहहरूमा समावेश गरि लैङ्गिक समानता र सबै जात जातिको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण गर्दै लगिनेछ ।

११.२.२ आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण :

विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका वा पारिएका महिला, दलित, अशक्त, गरीब, विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका असक्त, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको गाँउपालिकाको समग्र शासन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई उनीहरूलाई सवल बनाई आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्नुको साथै आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद् व्यवस्थापन गर्दै कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकासगरि नगरबासीको लागि स्व:रोजगारीको व्यवस्था गर्दै लगिनेछ ।

११.२.३ संस्थागत संरचना, सचेतितकरण तथा क्षमता विकास :

क) लैससासवारे संविधान, वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन, कानून, कार्यविधि आदिमा भएका व्यवस्थाहरूको सबै सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय कायम गरि कार्यान्वयन गर्न चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना निर्माण गरि मेल्लेखगाँउपालिका लगायतका सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउदै लगिनेछ ।

ख) स्थानीय नागरिक विशेष गरी पछाडि परेका महिला, दलित, बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको चुस्त/दुरुस्त संस्थागत संरचना मार्फत योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत र सामूहिक सचेतितकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गरी गाँउपालिकाको समग्र

विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरि आर्थिक तथा सामाजिक विकास गरिनेछ ।

११.२.४ समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण :

क) लैससास सम्बन्धी नीति तथा योजना निर्माण र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, विभिन्न प्रतिष्ठान, आयोग, समिति र स्थानीय सरकार तथा विकास साभेदार संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गरिनेछ ।

ख) लैससास सम्बन्धी समुदायमा बढेको लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसालाई पनि ध्यानमा राख्दै, विभिन्न कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न विभिन्न सरकारी, विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र आदिसँग साभेदारी तथा समन्वय गरिनेछ ।

११.२.५ सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा :

मेल्लेखगाँउपालिकावासी विशेष गरि महिला, दलित, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदिको लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्ने रणनीति लिई सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू लागु गर्दै लगिनेछ ।

११.२.६ अनुगमन तथा मूल्यांकन :

गाँउपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै लैजाने ।

११.३. लैससास मूलप्रवाहीकरण कार्यनीतिहरू

११.३.१ कार्यनीति (रणनीति ५.२.१ सगं सम्बन्धित)

क) योजना, कार्यक्रम तथा बजेट चक्रमा यस गाँउपालिकाले लैससासमैत्री योजना र कार्यक्रम निर्माण गर्न पूँजीगत बजेटको कम्तिमा (महिला दलित..... बालबालिका.....) ३५% वा बजेट छुट्याइने छ । यसरी छुट्याइएको बजेट पछाडि परेका, विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका गरीब, महिला, दलित, बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, द्वन्द्व पिडित,पछाडि परेको वर्ग, अल्पसंख्यक तथा अन्य सीमान्तकृत समूह आदिलाई प्राथमिकता दिई उनीहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउन कार्यान्वयन गरिने छ ।

ख) बढी भन्दा बढी अर्थपूर्ण जनसहभागीता सुनिश्चित गर्न संस्थागत सयन्त्र, प्रतिनिधित्व प्रणाली र कार्य क्षेत्रगत सर्त निर्धारण गरिने छ ।

ग) सेवा प्रवाह संयन्त्र र प्रक्रिया लैससासमैत्री हुने गरि सुधार एवम् विकास गरिने छ ।

घ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमा तथा लैङ्गिक लेखाजोखा विधिलाई लैङ्गिक पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनेछ ।

ङ) मेल्लेख गाँउपालिकाको समग्र विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि विद्यमान प्रावधानहरू र स्थानीय सरकारको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सु-सूचित गराउन चेतनामूलक योजना र कार्यक्रमहरू सघन एवं निरन्तर सञ्चालन गरिने छ ।

च) लैससास आचरण र व्यवहार एक आदर्श, नैतिक विषयसमेत भएकाले सेवाप्रदायक निकायमा सबन्ध जनशक्तिको सार्वजनिक र निजी कार्यशैली तदनुकूल बनाउन मार्गदर्शन आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गरिने छ ।

छ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट माफत नतिजामुखी आवधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गरी योको कार्यान्वयन गरिने छ ।

ज) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमाका लागि सूचकहरू निर्धारण गरी यसका प्रयोगलाई योजना तथा बजेट तर्जुमा, मापन र परीक्षण प्रक्रियामा एकरूपता र सरलीकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सुनिश्चित गरिने छ ।

झ) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेटलाई मेल्लेखगाउँपालिकाले आन्तरिकरण गरि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि क्षमता विकास गर्नेछ ।

ञ) मेल्लेख गाउँपालिकाको लैससास सम्बन्धी समन्वय र कार्यान्वयन समितिले गाउँपालिकाको आवधिक/वार्षिक योजनामा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट कार्यान्वयन भए नभएको सुनिश्चित गर्नेछ ।

ट) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्ने आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनालाई व्यवस्थित र आवधिक गर्ने प्रणाली स्थापित गर्नेछ ।

ठ) सेवाप्रदायक निकायका सरोकारवालाहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट विधि कार्यान्वयन सम्बन्धी सीप विकास गर्नेछ ।

ड) सेवाप्रदायक र सेवाग्राही दुवै पक्षका सरोकारवालाहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी नियमित रूपमा प्रदान गर्ने प्रवन्ध गरिनेछ । यसका लागि आम सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरिनेछ ।

ढ) सबै सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरि गाउँपालिकाबासीलाई आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्हरूको व्यवस्थापन गरिने छ ।

ण) कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकास एवं प्रवर्द्धन गरि गाउँपालिकाबासीकालागि स्वरोजगारीको व्यवस्था गर्दै लगिनेछ ।

११.३.२ कार्यनीति (रणनीति ५.२.२ सँग सम्बन्धित)

क) गाउँपालिकाले स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम, कानून, नीति, नियमहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य-मान्यता तथा मापदण्ड अनुरूप सबै सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई लैससास दृष्टिकोण पुनरावलोकन तथा निर्माण गर्न सक्नेछ ।

ख) खण्डीकृत तथ्यांक र तथ्यगत सूचनाको आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक स्थितिको विश्लेषण गरि गरिब तथा बञ्चितिकरणमा परेका समूहको पहिचान गर्नेछ ।

ग) महिला, दलित, पिछडिएको वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक आदिको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक र सार्वजनिक जीवनमा अर्थपूर्ण सहभागिता, पहुँच तथा नियन्त्रणमा वृद्धि गर्ने कार्यनीति लिई समावेशीकरण तथा सशक्तिकरण गर्नेछ ।

घ) विविधताको सम्मान गर्दै विपन्न वर्गहरूसँगको निरन्तर अभिमुखीकरण एवम् अन्तरक्रियाबाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने योजना र कार्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिने छ ।

११.३.३ कार्यनीति (रणनीति ५.२.३ सगं सम्बन्धित)

क) लैससासका लागि संस्थागत र व्यक्तिगत दुवै क्षमता विकासका क्षेत्रहरू पहिचान गरि विभिन्न सचेतिकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेछ ।

ख) गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रणालीमा आवद्ध सामुदायिक संघ-संस्था, विभिन्न सञ्जाल, सहकारी, समूहहरू तथा नागरिक समाजको क्षमता विकास गरिने छ ।

ग) सबै समुदायका विपन्न महिला-पुरुषहरू, युवा, बालबालिका, राजनीतिक दल, नागरिक समाज, सामुदायिक संस्थाहरूसगको निरन्तर अभिमूखीकरण एवम् अन्तरक्रियावाट सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा सुविधा तथा वित्तिय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि हुने गरी गाउँपालिकाको ७ चरणको योजना तर्जुमा प्रक्रिया, समय सीमा, महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेकाहरूका लागि विद्यमान प्रावधानहरू र गाउँपालिकाको जिम्मेवारीका सम्बन्धमा सु-सूचित गराउन चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सघन एवम् निरन्तर सञ्चालन गरिने छ ।

घ) लैससास सम्बन्धी जानकारी दिन सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवं समय तालिका महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरि निर्धारण र कार्यान्वयन गरिने छ ।

ङ) गाउँपालिकाको जनप्रतिनिधीहरू एवम् राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूलाई लैससासको मुलअवधारणा र यस सम्बन्धी संवेदनशील बनाइने छ ।

च) लैससास सम्बन्धी जानकारीमूलक र सुचनामूलक सामाग्रीको प्रकाशन र तालिम निर्देशिकाहरू तयार गरि समयानुकूल सुधार गरि कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

छ) प्रशिक्षण विधि, सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामग्रीहरूको भाषा एवम् समय तालिका महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग तथा समुदायले सजिलै ग्रहण गर्ने गरि निर्धारण गराइनेछ ।

ज) गाउँपालिकाले आयोजनाहरू छनौट गर्नका लागि आधार मापदण्डहरू पहिचान गर्न उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।

११.३.४ कार्यनीति (रणनीति ५.२.४ सगं सम्बन्धित)

यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि विभिन्न सरकारी एवं विकास साभेदार संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, सामुदायिक समूहहरू तथा नागरिकहरू बीच तल उल्लेख गरे अनुसार साभेदारी, समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गरिने छ ।

समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र साभेदारीका लागि संभाव्य संस्थाहरू	संभावितकार्य तथा भूमिका
संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकार	–लैससासलाई राष्ट्रिय नीतिहरूमा एकिकृत गर्दै जोड्ने र लैससास मैत्री सस्थागत व्यवस्थालाई समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गर्ने । –लैससास दृष्टिकोणबाट योजना तर्जुमा र अनुगमन ढाँचाहरूको

	पुनरावलोकन, समन्वय तथा पृष्ठपोषण गर्ने । – लैससास सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको मूलप्रवाहीकरणका लागि संघिय र प्रदेशसरकार सँग समन्वय कायम गर्ने । – लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने । – महिला तथा वञ्चित समूह लगायत सबैका लागि सेवा सुविधामा पहुँच पुऱ्याउन कार्यान्वयन तहमा समन्वय कायम गर्ने ।
महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, पिछडिएका समुदाय, मुशिलम, द्वन्द्व पिडित, एकल महिला, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, किशोर किशोरी, युवा आदि वञ्चित समूहहरू ।	– खास-खास सरोकारका समूहहरू र उनीहरूका समस्या तथा आवश्यकताहरूका सम्बन्धमा खण्डीकृत तथ्याङ्क एवम् विश्लेषण गरिएका सूचना सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने, पर्याप्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न योजना तथा बजेट सुनिश्चित गर्ने र कार्यक्रमहरूको अनुगमन गर्न समन्वय, सहकार्य सहजीकरण गर्ने
विकास साभेदार सस्थाहरू	– संघिय, प्रदेश एवम् स्थानीय सरकारहरूको लैससास सम्बन्धी बाधा र क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्यमा सहयोग र साभेदारी गर्ने । – लैससासलाई केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म एकिकृत गरि अनुगमन, मूल्यांकन र रिपोर्टिग गर्ने प्रक्रियामा सहयोग र साभेदारी गर्ने । – यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि केन्द्र, प्रदेश एवम् स्थानीय तहमा सहयोग, समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने
नागरिक समाज, गैसस तथा निजी क्षेत्र	– महिला तथा वञ्चित समूहहरूको सशक्तीकरणका लागि आर्थिक, प्राविधिक र व्यावसायिक सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहकार्य गर्ने
स्थानीय समुदाय	– आफ्नो वस्तीका परिवारहरूको खण्डीकृत सूचनाहरूको अभिलेख राख्ने । – वस्ती स्तरबाट माग गर्नुपर्ने योजनामा महिला, दलित तथा पिछडिएका समुदायको सक्रिय सहभागिता गराउनका लागि समन्वय गर्ने । – लैससास दृष्टिकोणबाट योजना प्रगति एवम् चुनौतीहरूको आफै अनुगमन गर्ने । – महिला, दलित तथा पिछडिएको समूहको विकास गर्न विद्यमान विभेदकारी प्रचलनहरूका विरुद्ध आवाज उठाउनुका साथै बहस सञ्चालन गराउनको

	लागि समन्वय गर्ने । - पिछडिएका वर्गहरूको आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक संरक्षीकरण गर्नका लागि समुदायसँग समन्वयन गर्ने । - लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि प्रत्येक घर परिवारमा सचेतीकरण गर्नको लागि समन्वय गर्ने । - महिलाले घरमा गर्ने भूमिकालाई उत्पादकत्वमूखी बनाउन सहयोग गर्नको लागि समन्वय तथा सहकार्य गर्ने । - यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि साभेदारको रूपमा काम गर्ने
--	---

११.३.५ कार्यनीति (रणनीति (रणनीति ५.२.४ सँग सम्बन्धित)

गरीब असहाय महिला, दलित, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अशक्त तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको वास्तविक तथ्यांक पत्ता लगाई सोको विवरण अद्यावधिक गर्दै तिनीहरूका लागि सामाजिक संरक्षण तथा सुरक्षा प्रदान गर्न कार्यनीति लिई सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू लागु गर्दै लैजाने ।

११.३.६ कार्यनीति (रणनीति ५.२.५ सँग सम्बन्धित)

क) गाँउपालिका अन्तर्गत संचालन भएका योजना तथा कार्यक्रम र गाँउपालिका आफै लैससास उत्तरदायी भए नभएको वस्तुगत सूचक र मापदण्ड तयार गरि अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

ख) लैससास शाखाले अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखासँग कार्यविधि, निर्देशिका, फेमवर्क तथा अन्य योजना तथा कार्यक्रमको मूल्यांकन गर्दा लैससासको अवस्था प्रष्ट्याउने गरी खण्डिकृत तथ्यांकलाई आधार बनाउन समन्वय र सहयोग गर्ने ।

ग) गाँउपालिकाले सञ्चालन गर्ने योजना तथा कार्यक्रमको मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार गरि लैससासमुखी बनाउन उद्देश्य र सूचकहरू लैससासका आधारमा खण्डिकृत गर्ने ।

घ) खण्डिकृत तथ्याङ्क संकलन र उपलब्ध गराउने प्रक्रियालाई संस्थागत गर्ने र त्रैमासिक र वार्षिक प्रतिवेदनमा खण्डिकृत तथ्याङ्क सम्मिलित प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

ङ) लैससास शाखाले लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रभाव मूल्यांकन, असल अभ्यास, कार्यशैलीको रूपान्तरण जस्ता विषयको अभिलेखिकरण गर्ने र सोबाट प्राप्त सिकाईलाई सरोकारवालासँग साभेदारी गर्ने र तद्अनुरूप स्रोतको परिचालन गर्ने ।

च) लैससास शाखाले लैससास सम्बन्धी नीतिलाई कार्यान्वयन गर्दा आएका समस्या र बाधा व्यवधानलाई आवधिक रूपमा समीक्षा गर्ने, त्यसका लागि बजेट व्यवस्था गर्ने र आवश्यकता अनुसार परामर्शदाताको सहयोग लिने ।

छ) गाँउपालिकामा गठित लैससास नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन कार्यान्वयन समितिको कार्यलाई लैससास उत्तरदायी बनाउन लैससास महाशाखा/शाखाको समन्वय तथा सहकार्यमा लैससास सम्बन्धी सूचकहरूको पहिचान गर्ने, अनुगमन तथा मूल्यांकन ढाँचामा समावेश गर्ने

खण्डित प्रारम्भिक तथ्यांक संकलनका लागि स्पष्ट ढाँचा बनाउने र प्रगति विवरणमा समेट्न मार्ग-निर्देशन गर्ने र सोका लागि अभिमूखीकरण गर्ने ।

ज) सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, लैससास सम्बन्धी मापन र परीक्षण लगायतका संयन्त्रलाई कार्यान्वयन गरि संस्थागत गर्ने । यी क्रियाकलापहरूमा महिला, दलित, बाल-बालिका, आदिवासी जनजाति, पिछडिएका समुदाय आदि वञ्चित समूहहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा सुनिश्चित गर्ने ।

१२ लैससास रणनीति कार्यान्वयन तथा अनुगमन

१२.१ लैससास रणनीति कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजना

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय तथा सरोकारवाला	वार्षिक श्रोतको परिचालन	समय शिमा
१	गाउँपालिका जनप्रतिनिधि र सरोकारवाला निकाय विचमा लैससास मूलप्रवाहीकरण रणनीतिको बारेमा अभिमुखिकरण कार्यक्रमको आयोजना गर्ने	मेल्लेखगाउँपालिका	विषय विज्ञहरु	संघ, प्रदेश र स्थानिय सरकारबाट विनियोजित बजेट, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परिचालन गरिने छ	स्वीकृत नीति भएको २ महिना भित्र
२	गाउँपालिका र यसका सबै वडासँग नियमित समन्वय र सहकार्य गर्ने, र त्रैमासिक रुपमा समिक्षा गर्ने	बालबालिका शाखा, सामाजिक शाखा, तथा योजना शाखा,	मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था तथा विषय विज्ञहरु	संघ, प्रदेश र स्थानिय सरकारबाट विनियोजित बजेट, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परिचालन गरिने छ	स्वीकृत नीति भएको १ महिना भित्र, त्यसपछि निरन्तर रुपमा वर्षभरी
३	गाउँपालिकामा लैससास सम्बन्धी विषयवस्तु हेर्नका लागि विशेष रुपमा कर्मचारी तोक्ने र पालिकामा लैससास सम्बन्धी विशेषज्ञताको क्रमश विकास गर्दै जाने	महिला तथा बालबालिका शाखा, सामाजिक विकास शाखा तथा योजना शाखा, गाउँपालिकाका कार्यालय	मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था तथा विषय विज्ञहरु	संघ, प्रदेश र स्थानिय सरकारबाट विनियोजित बजेट, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परिचालन गरिने छ	स्वीकृत नीति भएको तिन महिना भित्र कर्मचारी तोक्ने र विशेषज्ञताको विकास निरन्तर रुपमा वर्षभरी
४	प्रत्येक ३/३ वर्षमा विद्यमान ऐन कानुन, नीति, मापदण्ड, कार्यविधि तथा लैससास रणनीतिको पुनरावलोकन गर्ने र समसामयिक रुपमा परिमार्जन तथा संसोधन गर्ने ।	गाउँपालिकाका	मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था तथा विषय विज्ञहरु ।	संघ, प्रदेश र स्थानिय सरकारबाट विनियोजित बजेट, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरु, निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई समेत परिचालन गरिने छ	स्वीकृत नीति भएको तिन महिना पछि र निरन्तर वर्षभरी

५	गाउँपालिकाको वडामा बालबालिका मानव अधिकार संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति स्वीकृत नितिको प्रभावकारी शाखा, तथा सामाजिक सरकारबाट विनियोजित बजेट, भएको छ महिना कार्यान्वयनका लागि सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा भित्र सम्बन्धित वडामा शाखा, तथा कार्यरत संघ अन्तर्गर्ष्टिय संघ संस्थाहरु, जैससयस समिति र योजना शाखा, संस्था तथा निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई जैससयस सम्बन्धी गाउँपालिकाका विषय विज्ञहरु समेत परिचालन गरिने छ कार्ययोजनाको निर्माण गन
६	जैससयस नीति गाउँपालिकाका मानव अधिकार संघ, प्रदेश र स्थानीय कम्तीमा वर्षको कार्यान्वयनमा उत्कृष्ट तथा सामाजिक सरकारबाट विनियोजित बजेट, एकचोटी हरेक प्रदर्शन गर्ने वडा तहलाई न्यायको क्षेत्रमा विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा आर्थिक वर्षको पुरस्कृत गरी प्रोत्साहन कार्यरत संघ अन्तर्गर्ष्टिय संघ संस्थाहरु, अन्नमा गर्ने परिपाटीको विकास संस्था तथा निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई गर्ने विषय विज्ञहरु समेत परिचालन गरिने छ
७	नीति कार्यान्वयनको योजना शाखा विषय विज्ञहरु संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति स्वीकृत निरन्तर समिक्षा, सरकारीबाट विनियोजित बजेट, भएको छ प्रत्येक अनुगमन, मुल्यांकनका विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा ६/६ महिनामा लागि आवश्यक अन्तर्गर्ष्टिय संघ संस्थाहरु, सुचकहरुको निर्माण गर्ने निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई र सोको आधारमा समेत परिचालन गरिने छ नियमित अनुगमन, मुल्यांकन गर्ने
८	गाउँपालिकाको नियमित महिला तथा विषय विज्ञहरु संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति स्वीकृत बजेटबाट प्रतिशत रकम बालबालिका सरकारीबाट विनियोजित बजेट, भएको तिन महिना लाभित समुदायको शाखा, विकास साभेदार राष्ट्रिय तथा भित्र कार्यक्रमका लागि तोक्ने सामाजिक अन्तर्गर्ष्टिय संघ संस्थाहरु, शाखा, तथा निजी क्षेत्रबाट प्राप्त बजेटलाई योजना शाखा, समेत परिचालन गरिने छ

१३ संस्थागत संरचना/व्यवस्था

१३.२.१ विभिन्न समितिहरूको गठन :

संघीय व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले विभिन्न समितिहरू गठन गरि यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति गठन गरि तल दिए अनुसार सबै तहमा कार्यक्षेत्र तथा जिम्मेवारी सहितको उत्तरदायित्व प्रदान गर्नेछ ।

(क) मेल्लेख गाँउपालिकामा लैससास नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने निम्नानुसारको एक समिति रहने छ ।

क्र.स	विवरण	पद
१	गाँउपालिका अध्यक्ष	संयोजक
२	गाँउपालिका उपाध्यक्ष	सदस्य
३	कार्यपालिकाका सदस्यहरू मध्येबाट (एक जना महिला सहित) २ जना	सदस्य
४	गाँउपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
५	सामाजिक विकास समिति संयोजक	सदस्य
६	इलाका प्रहरी कार्यालय प्रमुख	सदस्य
७	नेपाल पत्रकार महासंघ जिल्ला शाखा अध्यक्ष	सदस्य
८	गाँउकार्यपालिकाद्वारा मनोनित लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्था मध्येबाट बढीमा २ (एक जना महिला सहित) जना सदस्य	सदस्य
९	गाँउपालिकाको विषयगत शाखा -महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(ख) गाँउपालिका लैससास नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१. गाँउपालिका भित्रका महिला, दलित, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदाय खण्डीकृत तथाङ्क संकलन एवम् विश्लेषण गर्ने ।
२. लैङ्गिक आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन गरि तत् सम्बन्धी गर्नु पर्ने नीतिगत, कानुनी र संस्थागत सुधारका विषयमा नगरसभा समक्ष सिफारिस गर्ने ।
३. संघ तथा प्रदेश सरकार बाट भएका रणनीति, नीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने गराउने ।
४. यस नीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने तथा आवश्यक सुझाव दिने र कार्यक्रम कार्यान्वयनको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।
५. गाँउपालिकाको नियमित रुपमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्ने ।
६. लैससाससंग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी, सम्झौताहरूको समन्वय, सहकार्य, सहजीकरण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
७. गाँउपालिका क्षेत्रभित्र लैससाससंग सम्बन्धित काम गर्ने संघ-संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने ।

(ग) गाँउपालिका लैससास रणनीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिको बैठक र निर्णय :

१. समितिको बैठक चौमासिक रुपमा बस्ने छ, तर आवश्यक परेको समया जुनसुकै बेला पनि बैठक बस्न सकिने छ ।
२. समितिको संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
३. समितिको बैठक बस्नु भन्दा कम्तीमा २४ घण्टा अगावै समितिको सदस्य- सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरूलाई दिनु पर्नेछ ।
४. समितिको कूल सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरू उपस्थित भएमा सो समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।
५. समितिको बैठकको अध्यक्षता सो समितिको संयोजकले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा नगर उपप्रमुखले अध्यक्षता गर्नेछ ।
६. समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(घ) वडास्तरीय समिति :

गाँउपालिकाको प्रत्येक वडामा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न एक वडा स्तरीय समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिका पदाधिकारीहरू रहनेछन् :

क्र.स	विवरण	पद
१	सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष	संयोजक
२	सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरू	सदस्य
३	सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्यगर्ने व्यक्ति वा संस्थाबाट मनोनित गरेका वढीमा २ (एक जना महिला अनिवार्य) जना सदस्यहरू	सदस्य
४	सम्बन्धीत वडाको उच्चतम विद्यालयको प्रधानाध्यापक	सदस्य
५	सम्बन्धीत वडाको स्वास्थ्य संस्था प्रमुख	सदस्य
६	सम्बन्धित वडाको वडा सचिव	सदस्य सचिव

(ङ) वडा स्तरीय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

१. वडा भित्रका महिला, बाल-बालिका, दलित, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छडिएको समुदाय खण्डीकृत तथाङ्क संकलन गर्ने ।
२. वडा भित्रका महिला, दलित, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछ्छडिएका समुदायको हकहितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणकाको लागि कार्यक्रम बनाई वडामा पेश गर्ने ।
३. वडाभित्र योजना छनौट प्रकृत्यामा महिला, बाल-बालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, अल्पसंख्यक आदि समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता अनिवार्य गर्ने गराउने ।

४. वडाका सबै संरचनाहरूमा ५० प्रतिशत महिलाको सहभागिताको सुनिश्चिता गर्ने ।

५. यस नीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धिको क्षेत्र पत्ता लगाउने र उनीहरूको कार्यक्रमलाई लैससास मैत्री बनाउन सहजीकरण गर्ने ।

६. वडाको वार्षिक तथा आवधिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेट लैससास उत्तरदायि वा संवेदनशील भए नभएको सुनिश्चित गर्ने, विश्लेषण गर्ने र वर्षको अन्तिममा नियमित लैससास परीक्षण गराउन सहजीकरण गर्ने ।

७. वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसाको उजुरी गर्ने प्रचलन अति न्यून रहेको, उजुरी भै हाले पनि उजुरी कर्ताको सुरक्षाको निम्ती कुनै व्यवस्था नरहेकाले वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, बालविवाह, छाउपडी प्रथा, छुवाछुत, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धी विषयमा प्राप्त गुनासाहरू लैससास नीति समन्वय, सहजीकरण, कार्यान्वयन, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई जानकारी गराउने र आवश्यक समन्वय गर्ने गराउने ।

८. लैससासको अवस्था विश्लेषण गर्न गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।

९. लैससास सम्बन्धित आचारसंहिता निर्माण गर्न सहजीकरण गर्ने ।

१०. लैससासमा काम गर्ने आन्तरिक र बाह्य संध-सस्थासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

६.२.२ गुनासो व्यवस्थापन :

सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले नगर तथा वडा कार्यालयको कार्य क्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धी विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू भए निर्वाध रुपमा कानुन बमोजिम राख्न सक्नेछन् । यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न नगर तथा वडा कार्यालयमा कम्तीमा एक-एक जना महिला तथा पुरुषलाई सम्पर्क व्यक्तिको रुपमा तोकिनेछ ।

क) गुनासोहरूको संकलन, दर्ता तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्पर्क व्यक्तिहरू देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- महिलाहरूको तर्फबाट
- पुरुषहरूको तर्फबाट

ख) सम्पर्क व्यक्तिहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नानुसार हुने छ :

- वडावासीहरूलाई गुनासो व्यवस्थापन सयन्त्रको बारेमा जानकारी दिने र सचेत गराउने ।
- वडामा विभिन्न माध्यमबाट आएका लैङ्गिक हिंसा, महिला हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धी घटनाहरूको दर्ता गरी अभिलेख राख्ने ।
- यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन तथा आवश्यक कारवाहिको लागि वडा कार्यालय र लैससास समितिलाई जानकारी गराउने ।
- वडा कार्यालय र लैससास समितिसँग सहकार्य गरि हिंसा पीडितलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- सम्बोधन गरिएका गुनासोहरूको अभिलेख राख्ने र सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई गुनासो प्राप्त भैसके पछि र सम्बोधन भए पश्चात जानकारी गराउने ।
- गुनासोहरूको उपयुक्त (सम्मान, सम्बेदनशीलता, पारदर्शी र समय आदि) तरिकाले व्यवस्थापन भैरहेको सुनिश्चित गर्ने ।
- आवश्यक परे कानुनी सहयोगका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- सम्बोधन भएका गुनासोहरूको अनुगमन गरी प्रभावकारीताको लागि सुनिश्चिता गर्ने ।

ग) गुनासा तथा सुझावहरू प्राप्त गर्ने तरिका :

सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले बढा कार्यालयको कार्य क्षेत्र विस्तार गर्ने विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू निम्न उल्लेखित तरिकाबाट राख्न सक्नेछन्।

- ❖ आफ्ना गुनासो बढा कार्यालयबाट उपलब्ध गराइएको गुनासो फारम भित्र यस बढा विस्तार गतिविधिमा सुझाव पेटिकामा खसाल्न सक्नेछन्।
- ❖ गाउँपालिका कार्यालयमा स्वयं उपस्थित भई वा सम्बन्धित कर्मचारीहरू मार्फत राख्न सक्नेछन्।
- ❖ गाउँ तथा बढा कार्यालयका कर्मचारीको हकमा आफ्ना गुनासाहरू माथि उल्लेखित कुनै पनि माध्यमबाट सोभै बढा कार्यालयमा दिन सक्नेछन्।

१४ रणनीति कार्यान्वयनमा आउन सक्ने सम्भावित तथा जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरू।

यस नगरपालिकाको तयार पारिएको नैसर्गिक मूलप्रवाहीकरण रणनीति प्रभावकारी कार्यान्वयनको समयमा आउन सक्ने सम्भाव्य समस्या, चुनौती तथा जोखिमको निराकरणका लागि देहाय बमोजिमका उपायहरूको अवलम्बन गरिने छ।

क्र.स	संभावित जोखिम	जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरू
१	खण्डित तथा/वा सूचांकहरूको आधारमा योजना कार्यक्रमहरू तयार हुन नसक्नु।	तयारिमा आधारित योजना तर्जुमा तथा अनुगमन पद्धतीको विकास गर्ने।
२	नैसर्गिक विषय बारेमा समान बुझाइको अभाव हुनु तथा स्थानिय तहको प्राथमिकतामा नपर्नु।	नैसर्गिक मूलप्रवाहीकरण रणनीतिलाई प्राथमिकतामा राख्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने तथा यस सम्बन्धी समान बुझाइ बनाउन अभिमुखिकरण गर्ने।
३	आर्थिक स्रोतको कमी हुनु।	स्थानिय तहको एकमुष्ट बजेटबाट वशिल समुदायको लागि निर्दिष्ट प्रतिशत बजेट तोक्ने योजना तथा कार्यक्रम तयार गरिने।
४	नीति कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय तथा सरोकारवाला बिच समन्वय नहुनु।	सरोकारवाला बिचमा नियमित माफा बैठक राख्ने तथा पालिका स्तरमा उपलब्ध संजालहरूको उपयुक्त प्रयोग गरी वशिल समुदायका व्यक्तिहरूलाई कसरी लाभान्वित गर्ने सकिन्छ भन्ने बारेमा नियमित छलफल गर्ने।

१५. रणनीतिको पुनरावलोकन तथा सुधार :

यस रणनीतिको कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, उपयुक्तता र उपादेयताको मूल्यांकनको आधारमा आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन तथा सुधार गरिने छ।

१६. बाधा अड्चन फुकाउने

यस रणनीतिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अड्चन आएमा यस रणनीतिका प्रावधानलाई प्रतिकूल असर नपर्नेगरी मेल्लेखगाँउपालिकाले बाधा अड्चन फुकाउन सक्नेछ।

अनुसुची १

लैससास मुलप्राहीकरण रणनीति निर्माण क्रममा अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएका दस्तावेजहरुको सुची :

- गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र
- नेपालको संविधान २०७२
- लैससास सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कानून
- लैससास सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय महासन्धी तथा प्रावधानहरु

अनुसुचि ४ . कार्यक्रम सम्बन्धी फोटोहरु

